

Examen HAVO 2021

tijdvak 1
dinsdag 18 mei
9.00 - 12.00 uur

oud programma

geschiedenis

Bij dit examen hoort een bijlage.

Dit examen bestaat uit 27 vragen.
Voor dit examen zijn maximaal 73 punten te behalen.
Voor elk vraagnummer staat hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.

Als bij een vraag een verklaring of uitleg gevraagd wordt, worden aan het antwoord geen punten toegekend als deze verklaring of uitleg ontbreekt.

Geef niet meer antwoorden (redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd.
Als er bijvoorbeeld twee redenen worden gevraagd en je geeft meer dan twee redenen, dan worden alleen de eerste twee in de beoordeling meegeteld.

Door de tijd heen

In de loop van de geschiedenis werden boeken om verschillende redenen verboden. De volgende omschrijvingen van verboden boeken staan in willekeurige volgorde:

- 1 In *Aan de christelijke adel van de Duitse natie* riep Maarten Luther de Duitse edelen op om de reformatie in hun gebieden door te voeren. Keizer Karel V liet het boek op de brandstapel gooien.
- 2 In *Dat het licht worde!* veroordeelde de Duitser Leopold Jacoby de uitbuiting van de arbeiders. Na de invoering van een aantal antisocialistische wetten in het Duitse Keizerrijk werd de dichtbundel verboden.
- 3 In *De bruiloft van Figaro* maakte de Fransman Pierre-Augustin de Beaumarchais de adellijke voorrechten tijdens het ancien régime belachelijk. De Franse koning Lodewijk XVI liet het toneelstuk verbieden.
- 4 In *De grap* beschreef de Tsjech Milan Kundera hoe de hoofdpersoon een briefkaart met een politieke grap verstuurd en daarvoor door de communistische regering werd opgepakt. Direct na het onderdrukken van de Praagse Lente werd het boek verboden.
- 5 In *De sterrenboodschapper* beschreef de Italiaan Galileo Galilei de sterren en planeten die hij met de methodes van de wetenschappelijke revolutie had waargenomen. De visie in het boek dat de zon het middelpunt van het heelal is, werd door de kerk tot ketterij verklaard.
- 6 In *Van het westelijk front geen nieuws* gaf de Duitser Erich Maria Remarque kritiek op de Eerste Wereldoorlog door de gruwelen van de strijd aan het westfront te beschrijven. Nadat de nazi's aan de macht waren gekomen, verboden zij de roman.

2p 1 Zet deze zes boeken in de juiste chronologische volgorde, van vroeger naar later. Noteer alleen de nummers.

Gebruik de bij vraag 1 staande omschrijvingen van boek 1 en 6 opnieuw.

2p 2 Noem zowel bij boek 1 als bij boek 6 een politieke reden die de overheid had om het boek te verbieden.

Gebruik bron 1.

Een interpretatie: de kunstenaar ondersteunt de kritiek van Luther.

- 3p **3** Toon dit aan door aan te geven:
- met een verwijzing naar de bron welke kritiek van Luther de kunstenaar ondersteunt en
  - dat juist het verwijzen naar een citaat uit de Bijbel past bij de kritiek van Luther.

Twee belangrijke economische ontwikkelingen in de Noordelijke Nederlanden in de tijd van de Opstand waren de commercialisering van de landbouw **en** de bloei van de scheepsbouw. Beide ontwikkelingen werden veroorzaakt door de moedernegotie.

- 4p **4** Leg dit voor beide ontwikkelingen uit.

Gebruik bron 2.

Stel, je doet onderzoek naar het uitbreken van de Opstand in de Nederlanden, waarbij je aanneemt dat de kettervervolgung een motief was voor de massale steun voor de Opstand. Je aarzelt of je deze bron wilt gebruiken.

- 3p **5** Licht je aarzeling toe door:
- vanuit de aard van de bron een argument te geven dat je de bron betrouwbaar vindt en
  - uit te leggen dat deze bron je aanname niet onderbouwt dat de kettervervolgung leidde tot massale steun voor de Opstand.

Gebruik bron 3.

Sir Fulke Greville verbaast zich.

- 3p **6** Toon dit aan door:
- met een verwijzing naar de bron uit te leggen waarover Greville zich verbaast en
  - de verbazing van Greville te verklaren vanuit zijn achtergrond.

Gebruik bron 4.

Met deze bron kun je aantonen dat tegenstanders van de slavernij zowel economische als morele argumenten gebruiken.

- 4p **7** Toon dit aan, telkens met een andere verwijzing naar de bron.

De volgende gebeurtenissen vonden plaats in het leven van de olifanten Hans en Parkie:

- 1 In de zomer van 1786 werden de olifanten Hans en Parkie door een VOC-schip meegenomen uit Ceylon (in Azië) als cadeau voor de Nederlandse stadhouder Willem V.
- 2 Hans en Parkie werden onderzocht door de Groningse hoogleraar Petrus Camper, die vele nauwkeurige tekeningen maakte van de olifanten.
- 3 Hans en Parkie werden overgebracht naar paleis Het Loo in Apeldoorn, omdat Willem V Den Haag moest verlaten vanwege de groeiende onvrede over zijn bestuur.

Bij deze gebeurtenissen uit het leven van Hans en Parkie passen verschillende kenmerkende aspecten.

- 3p **8** Geef bij elke gebeurtenis uit het leven van Hans en Parkie een ander passend kenmerkend aspect van de zeventiende of achttiende eeuw.

Moderne tijd

De volgende zes gebeurtenissen gaan over Friezen en staan in willekeurige volgorde.

- 1 Balthasar Bekker bestreed in zijn boek *De betoverde wereld* het geloof in heksen en leverde daarmee een bijdrage aan de wetenschappelijke revolutie in de Republiek.
- 2 Eise Eisinga bouwde, geïnspireerd door de Verlichting, een planetarium in zijn woonkamer. Hij wilde daarmee aantonen dat de aarde niet uit zijn baan geslingerd zou worden.
- 3 Margaretha Zelle (Mata Hari) spioneerde voor Duitsland en werd daarvoor tijdens de Eerste Wereldoorlog geëxecuteerd in Frankrijk.
- 4 Menno Simons verkondigde tijdens de reformatie dat mensen als volwassene nog een keer gedoopt moesten worden.
- 5 Pieter Jelles Troelstra publiceerde het gedicht *In nije tiid (Een nieuwe tijd)*, waarin hij zijn overgang tot het zojuist opgekomen socialisme beleed.
- 6 Titus Brandsma adviseerde katholieke dagbladen om bepaalde mededelingen van de Duitse bezetter niet te plaatsen.

- 2p **9** Zet deze zes gebeurtenissen in de juiste chronologische volgorde, van vroeger naar later. Noteer alleen de nummers.

De Frans-Duitse Oorlog zorgde in de jaren 1870 voor een verandering van de internationale positie van deze twee landen.

- 2p **10** Leg dit uit.

Gebruik bron 5.

De vier fragmenten in de bron (a tot en met d) zijn afkomstig van politieke figuren uit de moderne Duitse geschiedenis:

- 1 Bismarck
- 2 Goebbels
- 3 Hitler
- 4 Wilhelm I
- 5 Wilhelm II

- 2p 11 Geef voor elk fragment aan welke politieke figuur daarbij hoort. Doe het zo: fragment ... (letter invullen) hoort bij ... (cijfer invullen).
Let op: er blijft één politieke figuur over.

Gebruik bron 6.

Na bestudering van deze bron concludeer je dat het Aardrijkskundig Genootschap een economische en een politieke doelstelling van de moderne vorm van imperialisme onderschrijft.

- 4p 12 Leg je conclusie voor beide doelstellingen uit, telkens met een verwijzing naar de bron.

In 1880 werd de politieke vereniging De Unie opgericht in Amsterdam. Twee gegevens uit het bestaan van deze vereniging:

- 1 De Unie organiseerde vergaderingen met programmapunten als 'arbeidspensioenen' en 'de normale werkdag'.
- 2 Veel leden van De Unie werden ook actief binnen de Bond voor Algemeen Kies- en Stemrecht.

- 2p 13 Geef aan:
- bij welke politiek-maatschappelijke stroming uit die tijd het programma van De Unie het beste aansloot en
  - waarom veel leden van De Unie dachten dat het lidmaatschap van de Bond voor Algemeen Kies- en Stemrecht hen zou helpen hun doelen te bereiken.

In 1898 werd in Duitsland de Vlootwet aangenomen.

Twee beweringen:

- 1 De aanname van de Vlootwet past bij de buitenlandse politiek van Wilhelm II.
- 2 De Vlootwet leidde ertoe dat Groot-Brittannië zich niet meer afzijdig hield van Europa, maar bondgenootschappen ging sluiten met andere landen.

- 2p 14 Geef voor beide beweringen een argument.

Gebruik bron 7.

Stel, je schrijft een werkstuk over de Republiek van Weimar en je vindt deze bron. Je wilt met deze bron een factor illustreren die leidde tot de ondergang van de Republiek van Weimar.

- 2p 15 Leg uit welke factor dit is.

Twee gebeurtenissen in het jaar 1923:

- 1 Frankrijk bezette het Duitse Ruhrgebied nadat Duitsland de herstelbetalingen aan Frankrijk had gestaakt.
- 2 Er ontstond een enorme inflatie in Duitsland nadat de Duitse regering noodgeld had gedrukt.

De NSDAP gebruikte beide gebeurtenissen in haar partijpropaganda om verschillende standpunten uit haar programma te ondersteunen.

- 4p **16** Leg voor beide gebeurtenissen uit welk standpunt de NSDAP hiermee kon ondersteunen.

Gebruik bron 8.

Met dit affiche neemt de Communistische Partij Holland een standpunt in over het optreden van Nederland tegen de Indonesiërs dat past bij een uitgangspunt van het communisme.

- 4p **17** Licht dit toe door:
- (zonder bron) het kenmerkend aspect te noemen waar het Nederlandse optreden een reactie op was en
  - met een verwijzing naar de bron aan te geven welk standpunt de CPH met dit affiche inneemt ten opzichte van het Nederlandse optreden en
  - aan te geven dat dit standpunt past bij een uitgangspunt van het communisme.

Gebruik bron 9.

Een bewering:

In zijn toespraak verwijst Göring naar de continuïteit tussen Duitsland na de machtsovername van de nazi's en Duitsland tijdens het keizerrijk.

- 3p **18** Toon deze continuïteit aan met een verwijzing naar de bron **en** noem een politieke groep waarvan de nazi's de steun willen krijgen door naar deze continuïteit te verwijzen.

Gebruik bron 10.

Het kampreglement streeft de nazificatie van Duitsland na.

- 2p **19** Leg dit uit met een verwijzing naar de bron.

In de zomer van 1941 streefde de Britse premier Winston Churchill naar een bondgenootschap met de Sovjet-Unie, hoewel daarover werd gezegd dat hij 'ging dineren met de duivel'.

- 2p **20** Licht deze uitspraak toe door:
- een verklaring te geven voor het streven van Churchill in 1941 een bondgenootschap met de Sovjet-Unie te sluiten en
  - met een historische gebeurtenis dit wantrouwen tegenover een bondgenootschap met de Sovjet-Unie te verklaren.

Gebruik bron 11.

Deze foto kan zowel door de nazi's als door de geallieerden gebruikt worden om een propagandaboodschap over te brengen.

- 4p 21 Toon dit aan door:
- met een verwijzing naar de bron aan te geven welke boodschap de nazi's met deze foto kunnen overbrengen en
  - met een verwijzing naar de bron aan te geven welke boodschap de geallieerden met deze foto kunnen overbrengen.

Na de Eerste Wereldoorlog kreeg Duitsland zulke hoge herstelbetalingen opgelegd door de overwinnaars dat de Duitse economie daar veel last van had. Na de Tweede Wereldoorlog zorgden de Westerse geallieerden ervoor dat de nieuwe herstelbetalingen de economische ontwikkeling van Duitsland niet in de weg stonden. Volgens historici kan dit verschil verklaard worden door:

- 1 de politieke gevolgen in Duitsland van de herstelbetalingen na de Eerste Wereldoorlog en
- 2 het ontstaan van de Koude Oorlog na de Tweede Wereldoorlog.

- 2p 22 Geef voor beide verklaringen een argument.

Twee gegevens over het economische beleid van de Sovjet-Unie in het door hen bezette oostelijk deel van Duitsland:

- 1 Tussen 1945 en 1947 liet de Sovjetregering een groot deel van de industrie uit het oostelijk deel van Duitsland verplaatsen naar de Sovjet-Unie.
- 2 In 1948 begon de Sovjetregering de industrie in het oostelijk deel van Duitsland opnieuw op te bouwen.

- 2p 23 Geef voor elk van beide beleidsmaatregelen een politieke reden.

Gebruik bron 12.

De prent van het tekenaarscollectief Kukryniksy sluit aan bij het Russische vijandbeeld van de Verenigde Staten tijdens de Koude Oorlog.

- 4p 24 Licht dit toe door, telkens met een verwijzing naar de bron, aan te geven
- wat in de prent wordt weergegeven over de beloftes van de Amerikaanse regering en
  - dat de mening in de prent aansluit bij het Russische vijandbeeld van de Verenigde Staten.

Let op: de laatste vragen van dit examen staan op de volgende pagina.

Twee daden van de Nederlandse kunstenaar Jan Montijn (1924-2015):

- In 1944 meldde hij zich aan bij de Duitse marine en werd vervolgens ingezet aan het Oostfront. Na de bevrijding werd hij hiervoor tot een gevangenisstraf veroordeeld.
- In 1950 vocht hij als vrijwilliger mee met het Nederlandse leger in de Korea-oorlog. Bij terugkeer in Nederland werd hij als held onthaald.

Jan Montijn streed zowel in 1944 als in 1950 tegen de communisten, maar werd daarvoor in Nederland telkens op een andere manier beoordeeld.

- 2p **25** Toon aan dat de beoordeling van de daden van Jan Montijn in Nederland telkens is beïnvloed door de internationale situatie op dat moment.

In 1955 trad de Bondsrepubliek Duitsland toe tot de NAVO. In reactie hierop richtte de Sovjet-Unie het Warschaupact op.

- 2p **26** Leg uit waarom juist de toetreding van de Bondsrepubliek Duitsland voor de Sovjet-Unie een aanleiding vormde om het Warschaupact op te richten.

Een anekdote:

In 1988 spoorden afgevaardigden van verschillende regio's uit de Sovjet-Unie Gorbatsjov aan om alle tegenstanders van de Perestrojka in de bureaucratie te ontslaan. Gorbatsjov antwoordde dat hij alles al had geprobeerd, maar dat het niets uithaalde en dat de media de bureaucraten maar moesten aanvallen. "Dan wordt het ze te heet onder de voeten."

- 2p **27** Leg uit, met een verwijzing naar de anekdote, met welk beleid Gorbatsjov de Perestrojka wilde ondersteunen.

Bronvermelding

Een opsomming van de in dit examen gebruikte bronnen, zoals teksten en afbeeldingen, is te vinden in het bij dit examen behorende correctievoorschrift, dat na afloop van het examen wordt gepubliceerd.